

Чабан Неля. *Изменения в быту одесситов на рубеже XX–XXI вв.* В статье представлеа синергия цикла обрядов, которые функционируют в быту горожан на рубеже XX–XXI вв. Освещены родильная и погребальная обрядность современного населения Одессы, указано, что цикл обрядов родильной обрядности присутствует в жизни одесситов, в отличие от погребальной. Подается описание кухни одесситов в XXI в. Статья основывается на материалах полевых исследований данной местности, которые иллюстрируют, что обрядность большого города трансформируется, а ее элементы упрощаются.

Ключевые слова: родильная обрядность, питание, похоронная обрядность.

Chaban Nelia. *Changes in Life From Odessa in XX–XXI Centuries.* In the article presented is the synergy of the cycle of rites in everyday life of city residents and how it functions in the XX–XXI century. Article deals maternity and funeral rites of the modern population of Odessa, stated that the maternity cycle rituals rites present in the life of Odessa, in contrast to the funeral. Described food residents of Odessa in the XXI century. The article is based on the material of field research in the given locality by which illustrated that the rites of a big city transformed, and its elements are simplified.

Key words: rituals associated with childbirth, folk traditions, burial rites.

Статтю подано до редколегії
02.09.2016 р.

УДК 392(477.42=161.2):140.8

Світлана Чибирак

Народні знання як складова частина української культури (за польовими матеріалами з Новоград-Волинського та Ємільчинського районів Житомирської області)

У статті висвітлено проблему передачі та збереження народних знань і світоглядних уявлень поліщуками. Проаналізовано раціональні знання та ірраціональні вірування поліщуків, пов'язані з прогнозуванням погоди, вирощуванням сільськогосподарських продуктів, астрономічними й природними явищами. Окремо звернено увагу на традиції вимірювання довжин, ваги, площі, об'єму та способи орієнтації поліщуків у часі.

Ключові слова: народні знання, поліщук, народна метеорологія, народна метрологія, народна астрономія й космогонія, народний аграрний календар.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важливий напрям дослідження сучасної української гуманітаристики – вивчення специфіки окремих регіонів держави. Малодослідженим сьогодні залишається північ України, зокрема Житомирське Полісся. Традиційна культура цього регіону внаслідок кліматично-географічного положення та історичного розвитку законсервувала низку явищ, що втрачені на іншій території України. Народні знання поліщуків охоплюють відомості з народної астрономії й космогонії, народної метеорології, метрології, аграрного календаря.

Польові матеріали стали основою для цього дослідження. Відомості про народні знання поліщуків зібрані з сіл із Новоград-Волинського та Ємільчинського районів Житомирської області в ході комплексної історико-етнографічної експедиції Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (м. Київ)

Мета й завдання статті – визначити ступінь збереження народних знань поліщуків та способи їх передачі від покоління до покоління.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Експедиційне дослідження виявило, що в зазначених районах практично не збереглося відомостей про народну астрономію. Основними причинами зникнення астрономічних (особливо космогонічних) знань є отримання раціональних відомостей зі шкільного курсу астрономії. Раніше, спостерігаючи за певним астрономічним явищем, людина намагалася пояснити його. Тепер традиційні уявлення й вірування

втратили своє значення та фрагментарно збереглися у формі казки, розповіді тощо. Зокрема, майже у всіх селах досліджуваного регіону побутує легенда про двох братів, зображених на повному місяці. У її основі покладено біблійний сюжет про перше вбивство – Каїном Авеля. Потрібно зауважити, що в Новоград-Волинському та Смільчинському районах практично не зафіксовано мотивів, які призвели до злочину. Лише в с. Осова збереглася розповідь про те, що брати пішли на Великдень годувати худобу й випадково сталося вбивство [4]. Також майже ніхто з респондентів не називає імен братів. Це можна пояснити тим, що в цих районах у радянський період закрито майже всі церкви. Тому збереглася лише суть легенди, яка мала повчальний характер і була частиною народної педагогіки.

Щодо зірок і сузір'їв, то зафіксовано народні назви: 1) сузір'я Плеяди – «Квочка» [16], «Квочка, кажуть, з курчатами» [29]; 2) планета Венера – «Зирниця» [17], чи «Зерниця» [19]. В інших селах Венеру здебільшого називають «вранішньою», та / або «вечірньою» зіркою. Респонденти, які вчили в школі астрономію, знають сузір'я Медведиці та зірки – Полярна зірка, Венера.

Частково збереглися вірування й повір'я, пов'язані із зірками. Так, побутує думка, що велика кількість зірок, особливо на зимові свята, указує на врожай грибів: «Як зорок багато, казали, грибів багато буде» [8], «На Роздво ж виходять, то як де зорко, то кажуть, буде грибів в ту сторону багато» [10], «На старий Новий год як багато зурок, то буде багато грибів у лісі» [9].

По-різному поліщуки ставляться до зірки, яка падає. Зокрема, у с. Серби респонденти свідчать, що зорепад указує на добро [6]; у с. Середи зазначають, що коли бачиш, як падає зірка, то в цей час ростеш [2]; у с. Рудня Іванівська заборонялося дивитися на таку зорю, бо «може людина вмерти» [9]; у с. Киянка вважали, що «як падає зірка, ...то вже померла душа» [24].

Значний інтерес становить збережена народною пам'яттю інформація про фази місяця й традиційні настанови щодо виконання тих чи інших робіт у певні дні місячного календаря. Здебільшого місяць ділять на «молодий» («молодик»), повню, старий; подекуди на дні, коли нема місяця, кажуть: «сходні», «німа ни такого, ни такого» [5], а як має настати – «на статте» [5]. Крім того, у сс. Осова й Серби на фази місяця кажуть «чверті» [4; 5]. Уважається, що для того, аби отримати хороший результат, початок будь-якої роботи потрібно зв'язати з фазою місяця. Наприклад, кабана краще колоти в «старий дні – це вже остання чверть...», то це нічого вже не приключиться» [6]. При садінні городини звертають увагу на те, якою вона має бути: «А на старий сіяти треба все, то буде все старе» [29].

Спостерігаючи за явищами природи та навколишнім середовищем, українці виробили цілу систему метеорологічних знань. Прогнозування погоди відбувалось і за допомогою небесних світил: місяця, зірок, сонця. Так, селяни звертали увагу на різки місяця: «...якщо отак, догори, то це піднімай поли, бо будуть дощі» [6], «...як рожки вгору, то на дощ» [1], «...догори роги, то на погоду, на мороз, а як униз, то на негоду» [3], «...гостренькі, то на погоду буде» [29]. Зоряна ніч указувала, що наступного дня буде погода. Визначали погоду й за характером заходу сонця: «...як у хмару заходить, то дощ» [5], «Якщо ввечері зайшло сонце за хмару, знай, що взавтра буде дощ» [6], «То так казали, от сонце чирвоне – на нигоду» [10]. Звертали увагу й на наявність роси: «Погода, як є роса вранці» [2]; *напрямок вітру*: на Покрову вітер «як з теплої, то буде тепла зима, як з півдня, як десь, то буде холодна» [5], «...може буде іти дощ, шось воно крутить [вихор – С. Ч.]» [7]; *зовнішній вигляд хмар та сторону світу, із якої вони йшли* (хмара з дощем – із заходу [11], із півночі [25], «північна хмара з дощем, а звідци, південна – із грозами страшними» [4]. Спостерігали за *райдугою*, яка, за традиційними уявленнями, «із мора воду тягне» [1], «...після радуги дощу нема» [24], «... це вже не буде дощу, як та радуга» [19], якщо на південь «радуга, то буде дощ» [9]; *за димом*: «Як дим іде вверх прямо – на погоду» [3], «Як зимою іде дим у верх, то-то буде мороз, а як качає, ну, на землю тако, на низ – то буде одлига» [9], «...як вверх іде – на погоду, а зимою, як іде крепко вверх, то на мороз» [12], коли дим піднімається вгору – «не буде вітру, буде погода» [5], «Як на Покрову затопиш, да дим куди йде [в теплу сторону (південь), чи в холодну (північ) – С. Ч.], така зима буде» [19]. Зміну погоди визначали за територією поширення звуку: «[Якщо чути як – С. Ч.] заважаються там воєнні под городом, то кажуть, що це буде дощ» [5], «...вже має бути негода, ...якась черга буде, бо гудка чутко от поїзда» [6].

Намагання передбачити погоду ґрунтувалося й на спостереженнях за живою природою: *тваринами* (кури, гуси, свиня, кіт, собака, жаба, ластівка, ворона, комахи); *рослинами* (як опало листя на деревах, які дерева перші розвинулися). Так, респонденти зазначали, що собака «качає на

витир» [10], їсть траву – на дощ [6]. Спостерігали і за котом – «тільки кіт ...злазить з печі..., і вже буде тако по підлозі качаться, то кажуть, вже на відлигу» [6]. А якщо «корови йдуть на пашу, то хвости закидають на спину», то це має віщувати дощ [4]. Звертали увагу й на поведінку птахів. Так, кури «довго лаять – то це на дощ» [2]; півні сильно співають «на перемену, кажуть, погода» [5], «як пивинь тако кукариче, то се на дощ» [7], «буде дощ, бо кури, каже, по плотах ходять» [9], «скубуть себе [кури – С. Ч.], чистять пір'ячко, то буде дощик» [23]; гуси «ховають дзьоби пуд крило, то ...як буде холод» [12], «ворони на негоду каркають» [6]; «ластовочки низько літають – на дощ» [4]. Бджоли «на дощ утікають в вулик» [5]. А також «на дощ, як жаба краче» [7], – кажуть у с. Підлуби. За допомогою тварин прогнозували погоду й на тривалий термін. Наприклад, дивилися, яка у свині «коса – це чи силізьонка, ...то це каже, як ото на початку воно так оце, наприклад, товста – то спочатку буде зима більша, тоді як спадає, то під кінець буде менша» [6].

Щоб дізнатися, якою буде зима, дивилися на рослини: якщо «на цибулі шкарлупи багато, значить зима буде велика» [6], «на йолки шишкі високо, значить, велика зима буде» [17]. Намагалися спрогнозувати погоду й на сезон. Майже у всіх обстежених селах респонденти зазначали, що коли береза розпуститься перша, то буде сухе літо, а як вільха – то буде мокре. Звертали увагу й на те, як опадає листя на березі: якщо рано – рання зима буде [13], коли ж «листя з дерева падає більше на ізнанку, до значить буде крепка зима» [20].

На короткий термін погоду можна було передбачити за *станом власного організму*. Респонденти вказували, що на дощ хочеться спати, у декого на негоду боліли суглоби. Мешканка с. Сімаківка зазначила, що «уши чешутся, бо чириз два дні буде дощ» [14].

Звертали увагу й на певні календарні свята, за якими прогнозували погоду на цілі сезони чи певні дні. Уважалось, що на Трійцю завжди іде дощ: «На Трійцю, кажуть, що це дощ іде» [5], подекуди це пов'язували із русалками: «...це, щоб замочились русалки, і як виходять через тиждень у суботу, то тоже кажуть» [6], «...на Русальний тиждень ...дощ должний пройти, щоб русалки помилися» [1]. Звідки вітер на Покрову, «то звіти ...вітер буде дуть» цілий рік [3]. Спостерігали за погодою і на інші свята, зокрема, «як на Сорок святих мороз уранці, то ше буде сорок морозів» [6]. Поліщуки зауважили закономірність: яка погода на Благовіщення, то така ж повинна бути й на Великдень [5]. Довгостроковими були прогнози на літо / зиму, що складалися узимку / улітку. «Якщо літо спека, зимою считай, шо-шо морози будуть» [17]. Також уважалось, що коли «горщик [із кутею – С. Ч.], то як зверху кладуть ...листочки дубовіє, ...то як мокріє листочки, то й мокре лето буде, а як сухе, то ни буде дощу» [10]. Вірили, що «йде сніг до Нового року, знайте, що буде до Петра іти дощ» [21]. Звертали увагу на те, яка погода на «запуски ...перед тим Пилипівка, перід Різдом, то це батько казав: «Записуйте, яка погода буде, от це через півроку вона повторица» [6]. Зауважили селяни й те, що перші сильні морози припадають на свята Варвари, Сави і Миколи: «Варвара заварить, Сава поправить, а Микола заб'є кола, що це вже почнеться зима» [6].

Уважалось, що можна спрогнозувати погоду за часом, коли розпочався дощ: зранку чи після обіду. На досліджуваній території побутує думка, що ранішній дощ нетривалий – «Дощ уранці, то бабини танці» [27], «Гості приїжають зранку, то вони до обіда поїдуть, а як після обіда, той ночувать будуть» [6], «ранній гість до гобіда» [29], «...посля обіда, то додому їдь, а зранку, то бери дранку» [7], «як зранку дощ, то запрагай воли, а як уже з обіда, то випрагай» [18]. Інакше вважає мешканка с. Степанівка: «Якщо зранку, ще туко розвідняє, і дощ іде, то це буде дощ іти тому, шо порожніє горшки, баняки» [15].

Певними магічними діями поліщуки намагалися вплинути на природу – відвернути грозу чи викликати дощ. Щоб вберегти хату від грому, найчастіше світили «стріченську» свічку, а в селах, де тривалий час не було церкви, цей звичай відсутній (сс. Осова, Підлуби). Крім того, що запалювали свічку, годилося помолитися Богу «Отче наш» (сс. Серби, Курчиця). У всіх обстежених селах освячена верба сприймається як оберіг від грози, нечистої сили, тому її зберігають у хаті цілий рік. Щоб вберегтися від грози, вивішували на двері рушник, яким накривали паску [27]. Для збереження своєї оселі від грому / граду усі респонденти зазначали, що вони викидають на вулицю лопату, на якій пекли хліб. Подекуди «ще викідали сокіру» [6], «заступа, сокіру, лопату» [9], «вілошнікі... і ту лопату» [19], клалися навхрест «коцюба» й рогачі [25]. Щоб припинився град, потрібно було перекусити кілька градинок [7; 10; 19; 29]. У с. Велика Цвіля вважали, що град має лікувальні властивості, а «градинку перекошуєш, щоб ...зуби не боліли, гочі не боліли» [1]. Існувала заборона

вивозити гній у суботу, «бо град виб'є» [28], а також заборонялося сильно кидати дрова, «бо буде гриміти» [28]. Крім того, існувала заборона працювати в «сухий» і «градовий» четвер після Паски й після Трійці, коли нічого не робили, щоб не посохло або не побило градом.

Уважалося, що загасити пожежу від блискавки можна лише молоком або сироваткою [20]. Зафіксовано й раціональні дії, що повинні вберегти від блискавки. Це, зокрема, закривання дверей, «щоб сквозняку не було» [2]. У пізніший час – вимикання електроприладів, закривання пічних люхт тощо.

Цікаві пояснення походження грому. Найпоширенішим трактуванням є те, що це «Бозя свариться». Проте існують й інші, зокрема, що то «Бозя калачі везе» [25], «вже Ілля ...їде каляскою, розвозить калачі» [6], «колісницею по небі Ілля їде» [2]. Потрібно виокремити розповідь із с. Рудня Іванівська, що «як гриміть, це Бог десь поїхав, а Боженята, що хочуть роблять, гриміть і дощ пускають» [9]. Із цього твердження очевидно, що в уявленні носіїв української традиційно-побутової культури в Бога також є сім'я, зокрема діти-бешкетники.

В усіх досліджених селах існує заборона городити до Благовіщення чи від Паски до Провід, бо можна загородити дощ. Щоб уникнути засухи, сиплять мак до криниць (у с. Миколаївка обов'язково було мак-самосій посипали в три колодязі [26]). Респондентам відома дитяча пісенька «Іди-іди, дощику», яка має у своїй основі магичну примовку до дощу. При засусі вбивали жабу: «...уб'є да вчпить на дерево, то каже буде дощ» [10]. Обливали один одного водою [24]. Поширеним способом викликання дощу було проорювання річки, дороги вдовами [27] або старшими жінками [8]; про це ж розповідали й респонденти з інших сіл: «Як довго... не йде дощ, ...баби, вдови, запрягаються в плуг» [2]. Вони свідчать, що «колись бабі такі вже старіє перилівали воду через дорогу, через шлях, і бируть плуга, і ідуть у ричку, ричку горуть» [9]. У селах, де були церкви, респонденти пригадують, що до криничок з відправою йшла процесія: «Колись ходили... по криничках, облагуєш з церкви, ну, отці церковніє, обше всі тіє жінки, тиї люди з ференками ходили, шоби ішов дощ, з кринички до кринички» [1], «...в нас якась була така криничка, і ходили батюшка, і люди всі йшли, отправив він у церкві, після того всі йшли, це шествіє йшло туди» [6]. Поширеним способом викликання дощу було ткання рушника, рядна за одну ніч: «...девіть вдовіц, шоб... за ноч направи, основали і поткали, і занесли його в церкву, і заселили таку рядюгу» [1], «робили девіть баб, ізходиться, і це прядуть, і снують, і тчуть, і занести це в церкву, то буде дощ» [9], у с. Андрієвичі потрібно було зібрати для цього десять удовиць [27]. У с. Бараші, шоб викликати дощ, потрібно було «насчитать, дев'ять лисих чуловіків, якщо знайдуть дев'ятого... то обов'язково буде через деякій час дощ» [23].

Зафіксовано згадки про людей, які вмлі відганяти, розвертати хмари. Хоча вважається, що «не дуже добре хмари одвертать, бо вони бунтуються» [24], «то є й такі бабушки, шоб вони одвертають... , якусь молитву вони кладуть» [1]. У с. Рясне зазначали, що коли відвертасш хмару, потрібно дев'ять разів прочитати «Отче наш» назад [21].

Нетиповим явищем природи селяни теж давали визначення. Наприклад, коли йде дощ і світить сонце, його називають «свинячий дощ» [1; 5], говорять, що «відьма масло колотить» [6], йде «циганський дощ» [9], «курачий дощ» [22]. Вихор асоціюється у свідомості носіїв із нечистою силою, вважають, що «це злий летить» [9]. У всіх обстежених селах вірять, що вихор може покалічити людину. Почувши перший грім, селяни намагалися притулитися до дерева, особливо до дуба, чи чогось твердого, оскільки вірили, що тоді в них цілий рік не болітиме спина.

Фрагментарні відомості вдалося зафіксувати й щодо народної метрології. Це зумовлено тим, що на досліджуваній території значно раніше й досить швидко поширилася метрична система, яка була зручнішою в користуванні. Давніми мірами довжини були п'ядь (відстань від великого до середнього пальця, рідше – до вказівного [6]), сажень (відстань від однієї до іншої долоні, коли руки піднято на рівні плечей), аршин (близько метра), верста (верства), «день їхати» [6]. Для вимірювання площі використовували крокву / сажень (знаряддя у вигляді літери «А», що мало між ніжками два метри). Могли виміряти землю й кроками (шагами). Уважалося, що один шаг – це метр. Пам'ятають таку міру площі, як десятина, указуючи що вона дорівнює сучасному гектару. Мірами ваги були фунт («хунт»), пуд – 16 кг. Цікавим є спосіб визначення товщини сала у свині. Для цього потрібно було «витягнуть шерстину з його, ...то до тих пір, пока светлиньке, то це сало такої товщини буде» [6]. Сипучі речовини вимірювали різноманітними мірками, серед яких називають гарнець, мерчук (плата за змолоте зерно [2–3]) та ін. Рідини вимірювали за допомогою гладішки (на дві-три літри), кварта (півлітрові та літрові) тощо. Снопи складали в копи по 60 штук або півкопи – по 30.

Для орієнтації в часі поліщуки використовували спів півня, сходження Ранкової / Вечірньої зірки. Період ночі з другої години називали «глуха ніч» [26]. Укорінились у свідомості мешканців цього краю способи орієнтації в часі за рухом сонця («...ввечері вже видно, сонце заходить, да й гнав» [5]), за тінню («...скікі шагов, стікі... й годин» [2], «...шаг чи два шага вже мона гнать, буде дванадцять часов» [5] та ін.).

Для позначення дати (наприклад народження дитини) запам'ятовували найближче свято чи день тижня, інші події позначали за певними історичними подіями – «десь тільки організувався колгосп» [6], природними процесами: «...як жито квітує» [6]. Дні тижня селяни поділяли на «бабські» (середа, п'ятниця, субота, неділя) та «мужські» (понеділок, вівторок, четвер).

Оскільки землеробський календар і сьогодні займає значне місце в діяльності мешканців цих районів, то вірування, заборони, а також раціональні знання, які спрямовані на майбутній урожай, досить добре збереглися. При висіванні городини потрібно було промовити: «Роди, Боже, на всякого долю», щоб вродило стільки, щоб ще можна було поділитися з іншими. Серед найпоширеніших заборон була заборона ворухити землю до Благовіщення (07 квітня), хоча вважалося, що розсаду добре висівати на «Одюшки... [14 березня – С. Ч.] – це буде рання, і ...врожайна буде» [6]. Існувало вірування, що як садиш розсаду капусти, то потрібно взяти «горщика чи да яку шматочку», а зверху покласти камінчика [10]. Це робилося для того, щоб капуста була міцна й велика, таке ж пояснення дає мешканка с. Рудня Іванівська: «Капусту садим, то баняка ставімо чи горшка, ...щоб таке качання було муцне» [9]; цю думку підтверджує мешканка с. Лука: «То це кажуть, як капусту, то кладуть шматочку, да камінчика, щоб росла тверда» [19].

Найпоширеніші вірування, що огірки потрібно сіяти на Юрія та Довгого Івана, то будуть довгі. При висіванні огірків також виконували магичні дії: «Гурочки як сієм, то на пустол кладем, ...да з постола сієм, щоб такі великі росли гурочки» [9]. Часткової трансформації цей звичай зазнав у с. Лука, де, замість постола, «треба брать ці тухля, чі галоша, да сипать насення, щоб довгі гуркі були» [19]. При посіві звертали увагу й на фазу місяця: «На молодих днях молоденькі гурочки будуть» [11]. Якщо ж огірочки цвіли, а зав'язі не було, то селяни вдавалися до магичних дій: «Таке буває цвітуть огірки, ... і зав'язі немає..., тай пустоцвіт, то кажуть, як ідуть корови, то теї пустоцвіт зібрать, і кинуть між корів, щоб це корови потопкали його, да були огірки» [6].

Досить цікаві традиційні способи визначення, коли земля стає теплою: коли жаби заквакали, саме тоді треба садити цибулю [13]. Зауважимо, що для забезпечення хорошого врожаю цибулі потрібно: «Як цибулю садить, то кажуть, шо треба винисти, якусь таку миску велику, перевернуть, щоб це така росла велика» [6].

Коли садили картоплю, то звертали увагу на наявність хмар: «Як картоплю садиш, і нима хмар на небі, не буде картоплі» [6]; пізніше дивилися, чи вродили жолуді: «Якщо є жолудів багато, то цей год картошки буде багато» [24].

Крайню часову межу, коли можна було сіяти ярі, традиційно позначало свято Івана Богослова, у зв'язку з цим склалася приказка: «Хто не посіяв до Івана Богослова, не варт доброго слова» [6].

Що ж до збору врожаю, то основну увагу звернено на жнива. Існували заборони на роботу в певні присвятки, особливо на Паликопа, бо спалить.

Значну кількість аграрних мотивів простежено в обрядах, приурочених до зимових свят, особливо трьох кутей. Майже скрізь існує намагання задобрити Мороза тим, що на кутю закликати його до сімейного кола вечеряти: «Мороз, Мороз, ходи куті їсти». На Багату кутю підв'язують плодів дерева. Це має раціональну основу, оскільки вбереже їх від сильних морозів, а також ірраціональне начало, бо вважається, що дерево, яке раніше не приносило плодів, варто підв'язати й налякати, що зрубаєш: така дія має забезпечити врожай фруктів на наступний рік.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Тривалі спостереження за явищами природи, за їх циклічністю привели до нагромадження цілої системи знань про природу, які перевірено людьми на власному досвіді. Тому важливий компонент етнокультури народні знання. Саме вони віддзеркалюють досвід народу, що був неодноразово перевірений на практиці та в акумульованій формі зберігся в народній пам'яті. Основу народних знань про навколишнє середовище, властивості рослин, вплив небесних тіл та ін. на життя людей склали тривалі спостереження за навколишнім світом, вміння аналізувати, бачити глибинні взаємозв'язки всіх процесів і явищ у природі. Освіта, наявність теле- й радіомереж спричиняють руйнування локальних особливостей і формування

загальноукраїнської системи народних знань, при цьому не враховуються кліматичні умови певних територій. Ірраціональні знання взагалі втрачають своє значення й сьогодні на обстеженій території збереглися лише фрагментарно.

Джерела та література

Архів Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф. Ф. Ємільчине-2011 : матеріали комплексної історико-етнографічної експедиції до Новоград-Волинського та Ємільчинського районів Житомирської області (липень-серпень 2011 р.)

1. спр. Чибирак-1 : матеріали, записані (далі – *Запис*) в с. Велика Цвіля Ємільчинського (далі – *Єм.*) р-ну від Метричук Ольги Савівни, 1925 р. н.
2. спр. Чибирак-1 : запис в с. Середи Єм. р-ну від Волошук Василя Олександровича, 1924 р. н.
3. спр. Чибирак-1 : запис в с. Середи Єм. р-ну від Волошук Ганни Якимівни, 1926 р. н.
4. спр. Чибирак-2 : запис в с. Осова Єм. р-ну від Кручок Марії Северинівни, 1928 р. н.
5. спр. Чибирак-2 : запис в с. Осова Єм. р-ну від Шокур Олександри Мартинівни, 1927 р. н.
6. спр. Чибирак-2 : запис в с. Серби Єм. р-ну від Шевчук Катерини Дмитрівни, 1937 р. н.
7. спр. Чибирак-3 : запис в с. Підлуби Єм. р-ну від Заєць Уляни Адамівни, 1930 р. н.
8. спр. Чибирак-3 : запис в с. Підлуби Єм. р-ну від Гузенко Уляни Григорівни, 1932 р. н.
9. спр. Чибирак-3 : запис в с. Рудня Іванівська Єм. р-ну від Сороки Тетяни Андріївни, 1929 р. н.
10. спр. Чибирак-4 : запис в с. Кочичине Єм. р-ну від Ілонінко Анни Іванівни, 1937 р. н.
11. спр. Чибирак-4 : запис в с. Велика Глумча Єм. р-ну від Яшин Ольги Онуфріївни, 1932 р. н.
12. спр. Чибирак-4 : запис в с. Велика Глумча Єм. р-ну від Яценко Ганни Олексіївни, 1941 р. н.
13. спр. Чибирак-5 : запис в с. Сімаківка Єм. р-ну від Яценко Ганни Микитівни, 1938 р. н.
14. спр. Чибирак-5 : запис в с. Сімаківка Єм. р-ну від Дмитренко Галини Василівни, 1938 р. н.
15. спр. Чибирак-5 : запис в с. Степанівка Єм. р-ну від Євтушок Катерини Іванівни, 1923 р. н.
16. спр. Чибирак-6 : запис в с. Кленова Єм. р-ну від Коринчук Степанії Пилипівни, 1924 р. н.
17. спр. Чибирак-6 : запис в с. Кленова Єм. р-ну від Коринчук Володимира Кириловича, 1933 р. н.
18. спр. Чибирак-6 : запис в с. Червона Воля Новоград-Волинського р-ну від Ричук Марії Пилипівни, 1941 р. н.
19. спр. Чибирак-7 : запис в с. Лука Єм. р-ну від Гаврило Кирина Андріївни, 1927 р. н.
20. спр. Чибирак-8 : запис в с. Неділище Єм. р-ну від Кузьвинчук Ніни Іванівни, 1942 р. н.
21. спр. Чибирак-8 : запис в с. Рясне Єм. р-ну від Латійчук Євгенії Яківни, 1938 р. н.
22. спр. Чибирак-9 : запис в с. Кривотин Єм. р-ну від Мительської Павлини Іванівни, 1926 р. н.
23. спр. Чибирак-10 : запис в с. Бараші Єм. р-ну від Онищук Галини Анастасівни, 1937 р. н.
24. спр. Чибирак-10 : запис в с. Киянка Єм. р-ну від Петренко Галини Антонівни, 1940 р. н.
25. спр. Чибирак-10 : запис в с. Киянка Єм. р-ну від Гончар Олени Юхимівни, 1926 р. н.
26. спр. Чибирак-11 : запис в с. Миколаївка Єм. р-ну від Дмитренко Ольги Сергіївни, 1938 р. н.
27. спр. Чибирак-12 : запис в с. Андрієвичі Єм. р-ну від Майданович Ганни Іванівни, 1940 р. н.
28. спр. Чибирак-13 : запис в с. Березники Єм. р-ну від Шимайської Марії Йосипівни, 1922 р. н.
29. спр. Чибирак-14 : запис в с. Курчиця Новоград-Волинського р-ну від Михальчук Євгенії Федорівни, 1934 р. н.

Чибирак Светлана. Народные знания как составляющая украинской культуры (по полевым материалам из Новоград-Волинского и Ємільчинского районов Житомирской области). В статье освещается проблема передачи и сохранения народных знаний и мировоззренческих представлений полищукими. В исследовании проанализированы рациональные знания и иррациональные верования полещуков, связанные с прогнозированием погоды, выращиванием сельскохозяйственных продуктов, астрономическими и природными явлениями. Отдельно обращается внимание на традиции измерения длины, веса, площади, объема и способы ориентации полещуков во времени.

Ключевые слова: народные знания, полищук, народная метеорология, народная метрология, народная астрономия и космогония, народный аграрный календарь.

Chybyrak Svitlana. People's Knowledge as an Integral Part of Ukrainian Culture (Based on the Field Materials of Novgorod-Volynskogo and Yemelchynskogo Districts of Zhytomyr Region). The article deals with the problem of transmission and preservation of people's knowledge and polishchyks' views. The rational knowledge and irrational Polishchuks' beliefs, which are related to the weather forecasting, growing the agricultural products, astronomical and natural phenomena, are analyzed in this research. Besides, the great attention was paid on the traditions of measuring the length, weight, area, volume and ways of Polishchuks' orientation in time.

Key words: people's knowledge, polishchuk, people's meteorology, people's metrology, people's astronomy and cosmogony, national agrarian calendar.

Статтю подано до редколегії
17.09.2016 р.